

ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 159.98:351.741:159.922

doi: <https://doi.org/10.33270/03192502.39>

Юрченко-Шеховцова Т. І. – науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6541-3410>

Дослідження взаємозв'язку характерологічних особливостей поліцейських із розвитком їхньої правосвідомості

Мета. На підставі проведеного емпіричного дослідження визначити рівні розвитку правосвідомості в групах поліцейських, розподілених за стажом роботи; виявити і проаналізувати взаємозв'язки розвитку правосвідомості з характерологічними особливостями правоохоронців. **Методологія.** Використано структурно-логічний метод, методи емпіричного психологічного дослідження (тестування), порівняльного аналізу. Емпіричну базу дослідження ($n=184$) становили поліцейські Національної поліції України, які проходили курси підвищення кваліфікації на базі інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ. З огляду на стаж служби в правоохоронних органах, вибірку було розподілено на три групи. До першої групи належать поліцейські, стаж служби яких становить не більше як три роки, до другої групи – від трьох до десяти років, до третьої групи – від десяти років. **Наукова новизна** полягає у виявленні особливостей розвитку правосвідомості в поліцейських залежно від стажу служби; визначенні специфіки взаємозв'язків характерологічних особливостей респондентів з рівнем розвитку їхньої правосвідомості. **Висновки.** За результатами проведеного дослідження проаналізовано виявлені статистичні відмінності між кількісними показниками рівнів розвитку правосвідомості виокремлених груп. Висвітлено особливості інтеркореляційних зв'язків показників розвитку правосвідомості з характерологічними рисами поліцейських. Для поліцейських першої групи прямий інтеркореляційний зв'язок із фактором дипломатичність/прямолинійність N ($r=0,807$; $p<0,000$). Зворотний зв'язок за фактором конформізм/самостійність $Q2$ ($r=-0,256$; $p<0,05$). Для поліцейських другої групи зростання рівня правосвідомості обернено взаємопов'язано із факторами практичність/мрійність M ($r=-0,288$; $p<0,25$) й его-напруженість/розслабленість $Q4$ ($r=-0,235$; $p<0,25$). Для поліцейських третьої групи прямий інтеркореляційний зв'язок із фактором чутливість/жорсткість I ($r=0,259$; $p<0,25$). Зворотний інтеркореляційний зв'язок із факторами підозрілість/довірливість L ($r=-0,273$; $p<0,25$) і тривожність/спокій O ($r=-0,203$; $p<0,25$).

Ключові слова: поліцейський; стаж служби; характерологічні особливості; правосвідомість, інтеркореляційний зв'язок.

Вступ

Формування високого рівня правосвідомості поліцейських Національної поліції України як умови їхнього професіоналізму потребує цілеспрямованої та тривалої роботи, оскільки правосвідомості людини притаманні певні суперечності – динамізм і консервативність, креативність та ідеологічна інерційність тощо.

Професор О. І. Кудерміна (Kudermina, 2012, р. 25; Kudermina, & Lisun, 2015), аналізуючи детермінанти професійної соціалізації правоохоронця, дійшла висновку, що формування здібностей людини необхідно здійснювати з огляду на її індивідуальні особливості. Важливо вивчати особистісні особливості сучасних правоохоронців з метою подальшого прогнозування їх ефективності під час виконання службових завдань, а також для розвитку необхідних якостей, що відповідають вимогам професії.

Деякі дослідники дотримуються позиції, згідно з якою рівень розвитку правосвідомості динамічний і не має закономірності щодо наявності чи відсутності характерологічних особливостей особи на певному етапі розвитку її правосвідомості. Ми робимо припущення, що

характерологічні особливості правоохоронців певним чином впливають на розвиток їхньої правосвідомості.

Сучасні вітчизняні й іноземні науковці досліджували проблематику теоретико-методологічних засад формування правосвідомості правоохоронців. На важливості основних компонентів правосвідомості поліцейського, їх ролі в забезпеченні правопорядку й ефективної діяльності окремих фахових напрямів поліції акцентували та безпосередньо вивчали низка дослідників. Водночас актуальні питання стану та перспектив розвитку правосвідомості сучасного працівника Національної поліції України не відображено в роботах зазначених науковців. Ґрунтовий аналіз сприяв здійсненню авторського дослідження динаміки правосвідомості поліцейських упродовж періоду становлення Національної поліції з метою оптимізації шляхів і засобів її формування та коригування.

Існують різні підходи до розуміння становлення правосвідомості, в яких акцентовано на зв'язку з особистісними особливостями людини (Gulevich, & Golynchik, 2003). За результатами своїх досліджень науковці дійшли висновків, що

правосвідомість формується в процесі правової соціалізації відповідно до комплексу особистісних особливостей, які під час індивідуального розвитку особистості наповнюються тим чи іншим змістом та є внутрішніми умовами розвитку правосвідомості (Evstafeeva, & Krasnik, 2014, p. 17; Posokhova, 2016).

У дослідження змістовних особливостей діяльності правоохоронця, зокрема психологічних характеристик правоохоронної діяльності (необхідних професійно важливих якостей), вагомий внесок здійснили В. Г. Андросюк, О. М. Бандурка, В. І. Барко, В. Л. Васильєв, О. П. Гладілін, М. І. Єнікєєв, Л. І. Казміренко, В. Я. Кікоть, Є. О. Климов, О. І. Кудерміна, В. С. Медведев, Д. О. Олександров, О. Р. Ратінов, О. М. Столяр-енко та ін.

Мета і завдання дослідження

Мета дослідження – визначити і проаналізувати взаємозв'язки характерологічних особливостей поліцейських з рівнем розвитку їхньої правосвідомості.

Завдання:

- визначити рівень розвитку правосвідомості поліцейських;
- проаналізувати особливості рівня розвитку правосвідомості поліцейських з різним стажем служби;
- виявити відмінності показників рівня розвитку правосвідомості між групами поліцейських з різним стажем служби;
- проаналізувати особливості взаємозв'язків характерологічних рис поліцейських з розвитком їхньої правосвідомості.

Виклад основного матеріалу

У нашому дослідженні використано психодіагностичні методики:

1. Методика «Вивчення рівня розвитку правосвідомості» Л. А. Ясюкової (Iasiukova, 2000, p. 5) для визначення рівнів розвитку правосвідомості респондентів.

2. Вивчення характерологічних особливостей поліцейських було проведено за допомогою 16-факторного опитувальника Р. Кеттелла.

Для оброблення результатів дослідження використано описову статистику, коефіцієнт кореляції Пірсона (r -критерію Пірсона); θ^* -критерій кутового перетворення Фішера.

Емпірична база дослідження (вибірка): 184 поліцейські Національної поліції України, які проходили курси підвищення кваліфікації на базі інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ.

Вік респондентів – від 20 до 52 років. Серед опитаних поліцейських 64 % зазначили, що мають вищу юридичну освіту, решта 36 % – не мають (на момент опитування) юридичної освіти.

Вибірку ми розподілили на три групи відповідно до стажу служби респондентів у правоохоронних органах: до першої групи ввійшли поліцейські, які працюють не більш як три роки; до другої – від трьох до десяти років; до третьої – від десяти років.

За допомогою методики «Вивчення рівня розвитку правосвідомості» Л. А. Ясюкової було визначено рівні розвитку правосвідомості респондентів. Встановлено, що для всієї вибірки характерні високий (14 %), добрий (54 %), середній (27 %) і низький (5 %) рівні розвитку правосвідомості (рис. 1).

Рівні розвитку правосвідомості поліцейських

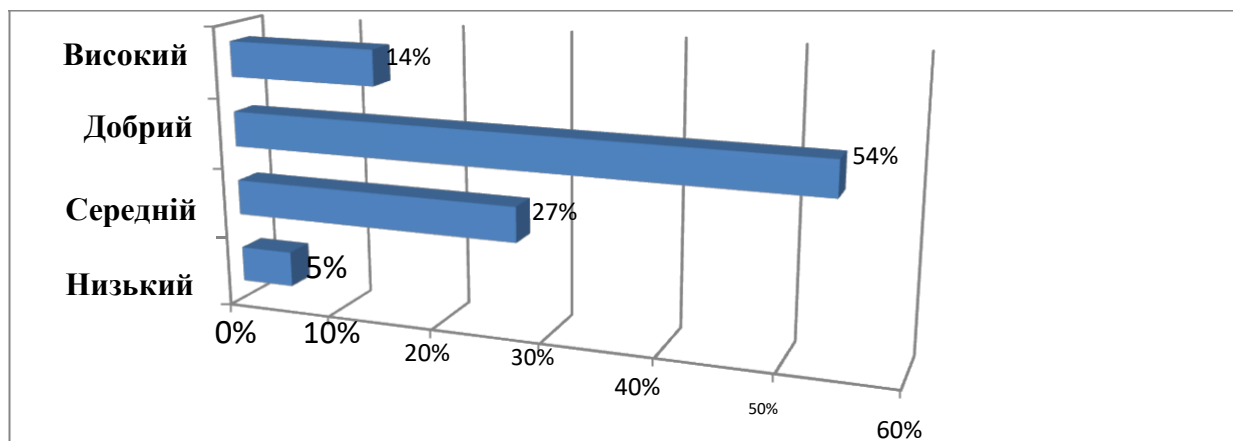

Рис. 1

Відповідно до отриманих даних, майже в третині опитаних (27 %) правосвідомість повністю сформована, а тому для них характерні цілковита надійність у ділових відносинах, чітке виконання договірних та інших зобов'язань навіть у супереч власному ставленню до ситуації та її розумінню.

Для половини респондентів (54 %) притаманна переважно сформована правосвідомість, хоча вони можуть зберігати негативне ставлення до правового регулювання загалом і законів зокрема.

У 14 % респондентів правосвідомість перебуває на середньому рівні розвитку, тобто неповністю сформована, регулює поведінку лише в одній-двох сферах життєдіяльності та

характеризується як суперечлива й неповноцінна правосвідомість.

Для незначної кількості (5 %) респондентів з низьким рівнем розвитку правосвідомості характерний правовий нігілізм, тобто невизнання правового регулювання, можливе негативне ставлення до формального права й орієнтація на морально-етичні нормативи в тому варіанті, який відповідає їхнім поглядам.

З метою виявлення особливостей розвитку правосвідомості з огляду на стаж служби у правоохоронних органах було проведено аналіз результатів анкетування кожної групи поліцейських окремо (рис. 2).

Рівні розвитку правосвідомості поліцейських із різним стажем служби

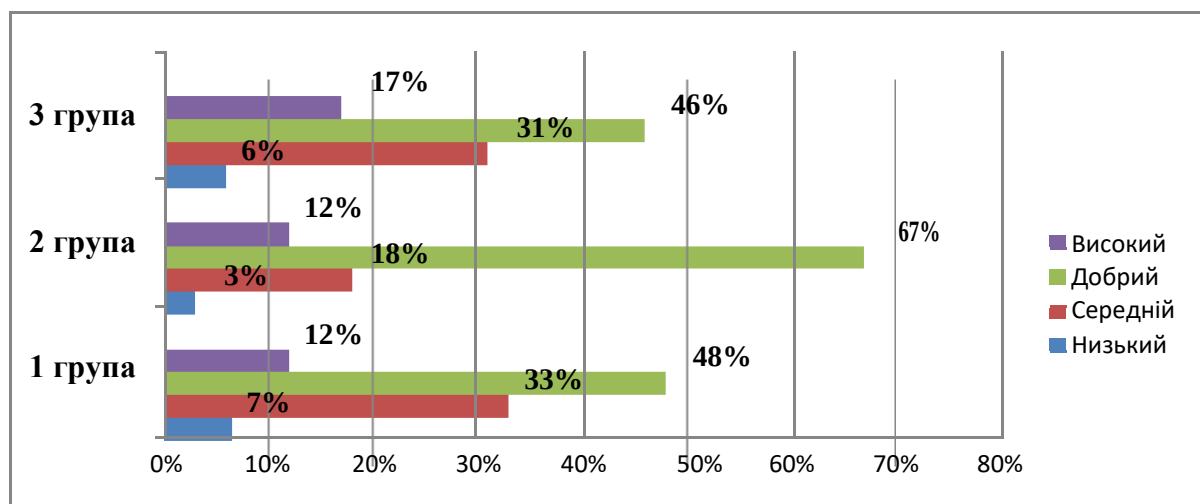

Рис. 2

Згідно з даними діаграми, більшість (67 %) респондентів другої групи мають добрий рівень розвитку правосвідомості, у першій і третій групах таких опитаних близько половини (48 % і 46 % відповідно). Майже для третини респондентів першої та третьої груп характерний середній рівень розвитку правосвідомості. У всіх групах

наявні респонденти з високим і низьким рівнями розвитку правосвідомості.

За допомогою χ^2 -критерію кутового перетворення Фішера було обчислено статистичні відмінності між кількісними показниками рівнів розвитку правосвідомості серед виокремлених груп (табл. 1).

Таблиця 1

Відмінності рівнів розвитку правосвідомості поліцейських виділених груп

Рівні розвитку правосвідомості	1 група	2 група	3 група	Відмінності (χ^2 -критерій Фішера)					
				1-2		2-3		1-3	
				ϕ	p	ϕ	p	ϕ	p
Високий	12%	12%	17%	0	-	0,83	0,10	0,75	0,10
Добрий	48%	67%	46%	2,05	0,020	2,48	0,005	0,21	0,10
Середній	33%	18%	31%	1,84	0,033	1,77	0,038	0,22	0,10
Низький	7%	3%	6%	1,00	0,10	0,85	0,10	0,22	0,10

Примітка. Жирним виділено статистично важливі відмінності.

Відповідно до отриманих даних, визначено статистично важливі відмінності між групами за добрим і середнім рівнями розвитку правосвідомості. Найбільше поліцейських (67 %), у яких виявлено добрий рівень правосвідомості, спостерігається у другій групі проти першої ($\theta^*=2,05$; $p=0,02$) і третьої ($\theta^*=2,48$; $p=0,005$). Водночас у другій групі найменше поліцейських із середнім рівнем розвитку правосвідомості, порівнюючи з першою ($\theta^*=1,84$; $p=0,033$) і третьою ($\theta^*=0,38$; $p=0,030$) групами.

Отже, виявлено відмінності між групами за середнім і добрим рівнями розвитку правосвідомості.

За попередньо отриманими (за Р. Кеттеллом) показниками виявлено узагальнені характеристики

системних факторів, які притаманні сучасним поліцейським попри стаж служби. За результатами аналізу показників за кожним фактором було отримано виразні найвищі показники, притаманні кожній групі респондентів, що дало змогу констатувати наявність відмінностей залежно від стажу роботи (Yurchenko-Shekhovtsova, 2019, p. 151).

Наступним етапом дослідження стало проведення кореляційного аналізу за допомогою г-критерію Пірсона, з метою визначення й аналізу специфіки взаємозв'язків характерологічних особливостей респондентів виокремлених груп із рівнем розвитку їхньої правосвідомості (табл. 2).

Таблиця 2

Статистично важливі інтеркореляційні взаємозв'язки характерологічних особливостей з рівнем розвитку правосвідомості

Фактори Кеттелла	1 група		2 група		3 група	
	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
I	-0,081		-0,100		0,259	0,25
L	0,026		-0,153		-0,273	0,25
M	0,180		-0,288	0,25	0,027	
N	0,807	0,000	-0,003		-0,168	
O	-0,069		-0,143		-0,203	0,05
Q2	-0,256	0,050	0,000		-0,162	
Q4	-0,180		-0,235	0,25	0,007	

Згідно з отриманими результатами встановлено:

1) для поліцейських з найменшим стажем служби (до трьох років) зростанню рівня правосвідомості сприяє фактор дипломатичності/прямолинійності N ($r=0,807$; $p<=0,000$), зворотний зв'язок за фактором конформізму/самостійності Q2 ($r=-0,256$; $p<=0,05$). Підвищенню рівня правосвідомості сприяє зростання дипломатичності, колективна робота, підтримка з боку професіоналів, не одноособове прийняття рішення;

2) для поліцейських, які служать у правоохоронних органах від трьох до десяти років, зростання рівня правосвідомості обернено взаємопов'язано з факторами практичності/мрійності M ($r=-0,288$; $p<=0,25$) та его-напруженості/розслабленості Q4 ($r=-0,235$; $p<=0,25$). Підвищенню рівня правосвідомості сприяє кмітливість, практичність і раціональний підхід до вирішення будь-яких питань, емоційна стійкість, впевненість у собі;

3) для поліцейських з найбільшим досвідом роботи (від десяти років) – прямий інтеркореляційний зв'язок рівня правосвідомості з фактором чутливості/жорсткості I ($r=0,259$; $p<=0,25$), зворотний інтеркореляційний зв'язок з факторами підозрливості/довірливості L ($r=-0,273$;

$p<=0,25$) і тривожності/спокою O ($r=-0,203$; $p<=0,25$). Зростанню рівня правосвідомості сприяє сформована власна позиція, практичність, жорсткість, схильність брати на себе відповідальність, а також самодостатність (відсутність прагнення до «нездорової» конкуренції), поважне ставлення до інших, впевненість у собі, незалежність від критики оточення.

Наукова новизна

Аналіз дослідження дав змогу виявити відмінності між групами поліцейських за рівнем розвитку їхньої правосвідомості, а також продемонстрував взаємозалежні зв'язки розвитку правосвідомості з наявними характерологічними рисами в поліцейських. Ці зв'язки мають певні особливості в кожній групі поліцейських.

Висновки

1. У першій групі спостерігається найбільший відсоток поліцейських із низьким (7 %) і середнім (33 %) рівнями розвитку правосвідомості.

2. Зростанню рівня правосвідомості, її розвитку для поліцейських першої групи, стаж служби в поліції яких становить до трьох років, сприяють характерологічні риси – дипломатичність і конформізм. Дипломатичність як

здатність обходити «гострі кути», виявляти гнучкість, уникати або конструктивно вирішувати конфліктні ситуації та досягати поставленої мети у спілкуванні. Конформізм як залежність від думки оточення, несамостійність, надання переваги колективній роботі й колективному прийняттю рішень для працівників з невеликим практичним досвідом є необхідністю. Потреба в підтримці колег та поради щодо прийняття важливих рішень з більш досвідченими працівниками.

3. У другій групі поліцейських найбільшим є відсоток (67 %) респондентів, які мають добрий рівень розвитку правосвідомості.

4. У другій групі поліцейських найменшим є показник за середнім рівнем розвитку правосвідомості на противагу першій ($\theta^*1,84$; $p=0,033$) і третій ($\theta^*=0,38$; $p=0,030$) групам поліцейських.

5. Для поліцейських другої групи, стаж служби яких становить від трьох до десяти років, зростанню правосвідомості сприяє практичність (реалістичний підхід до вирішення питань,

надійність, орієнтованість на зовнішню реальність, загальноприйняті норми) та відсутність напруженості (ненапруженість, або внутрішня розслабленість, задоволеність буденністю, спокій і терпеливість). Усе це сприятиме розвитку їхнього професіоналізму та підвищенню рівня правосвідомості.

6. Найбільше поліцейських з високим рівнем правосвідомості (17 %) у третій групі.

7. Для поліцейських третьої групи, стаж служби яких становить понад десять років, для розвитку правосвідомості, підвищення її рівня важливим є розвиток таких характерологічних рис, як непохитність, самостійність, здатність брати на себе відповідальність, дружність, відкритість, спокій і вміння взаємодіяти з людьми, а також самовпевненість і незалежність від думки інших.

8. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні заходів правової соціалізації поліцейських у процесі психологічного супроводження їхньої професійної діяльності.

REFERENCES

- Borisova, S.E. (2016). Pravovaia sotsializatsiia lichnosti kak fenomen pravovoy psikhologii [Legal socialization of personality as a phenomenon of legal psychology]. *Psikhologiya i pravo, Psychology and law*, 6(4), 5-15. doi: <http://dx.doi.org/10.17759/psylaw.2016060402> [in Russian].
- Ermakov, P.N., Lunin, S.L., & Ponomarev, V.P. (2015). Psikhologicheskie osobennosti pravosoznaniia u lits raznoy etno konfessionalnoy prinaldlezhnosti: rezulyaty empiricheskogo issledovaniia [Psychological features of legal consciousness in persons of different ethnically confessional affiliation: results of empirical research]. *Izvestiia luznnogo federalnogo universiteta, News of the Southern Federal University*, 6, 27-33. doi: <https://doi.org/10.18522/1995-1140-2015-6-27-33> [in Russian].
- Evstafeeva, E.A., & Krasnik, V. S. (2014). Lichnostnye predposylki formirovaniia pravosoznaniia subekta [Personal prerequisites for the formation of the legal consciousness of the subject]. *Vestnik Cheliabinskogo gosudarstvennogo universiteta, Bulletin of Chelyabinsk State University*, 19(348, 39), 16-23 [in Russian].
- Frolov, A.N. (2017). Pravo i pravosoznanie: dialektika vzaimovliianiia [Law and justice: dialectics of mutual influence]. *Iuridicheskie issledovaniia, Legal research*, 5, 124-132. doi: 10.25136/2409-7136.2017.5.22954 [in Russian].
- Goloshchapova, K.V. (2018). *Formirovanie pravovogo soznaniia sredstvami psikhologicheskogo treninga [Formation of legal consciousness by means of psychological training]*. Ekaterinburg. Retrieved from http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/57983/1/m_th_k.v.goloshchapova_2018.pdf [in Russian].
- Gulevich, O.A., & Golynchik, E.O. (2003). *Pravosoznanie i pravovaia sotsializatsiia. Analiticheskii obzor [Legal awareness and legal socialization. Analytical review]*. Moscow: Mezndunar. O-vo im L.S. Vygotskogo [in Russian].
- Guliaikhin, V.N. (2014). Pravovoe vospitanie cheloveka kak protsess formirovaniia tsennostno-smyslovogo komponenta pravosoznaniia [Human legal education as a process of forming a value-sense component of legal consciousness]. *Iuridicheskie issledovaniia, Law and policy issues*, 8(8), 60-79. doi: <https://doi.org/10.7256/2305-9699.2014.8.12808> [in Russian].
- Guliaikhin, V.N. (2014). Arkhetipy pravosoznaniia v sisteme pravovoy kultury lichnosti [Archetypes of legal consciousness in the system of legal culture of the individual]. *Iuridicheskie issledovaniia, Legal research*, 1, 54-74. doi: <https://doi.org/10.7256/2305-9699.2014.1.10486> [in Russian].
- Gurenko, D.V., Fedosenko, S.P., & Turina, M.N. (2016). Features of the formation of the structure of professional legal consciousness: philosophical and legal analysis [Peculiarities of formation of the structure of professional legal consciousness: philosophical-legal analysis]. *Filosofia prava, Philosophy of law*, 2(75), 48-52 [in Russian].
- Gusarova, M.A. (2018). Rol pravosoznaniia v pravovoy sisteme obshchestva (na primere integrativnogo podkhoda) [The role of legal awareness in the legal system of society (on the example of an integrative approach)]. *Teoriia i praktika obshchestvennogo razvitiia, Social development theory and practice*, 15(9), 27-30. doi: <https://doi.org/10.24158/tpor.2018.9.4> [in Russian].
- Iasiukova, L.A. (2000). Pravosoznanie: diagnostika i zakonomernosti razvitiia [Legal awareness: diagnosis and patterns of development]. *Prykladnaia psikhologiya, Applied Psychology*, 4, 1-13 [in Russian].
- Kaliagin, Iu.S., Avdeev, E.S., & Shestakov, D.I. (2014). Socio-psychological factors in the formation of certain elements of legal awareness among students [Socio-psychological factors of formation of some elements of legal consciousness in student youth]. *Psikhologiya i pravo, Psychology and law*, 3. doi: <http://dx.doi.org/10.17759/psylaw> [in Russian].

- Khudoykina, T.V. (2018). Vneshnie formy proiavleniia deformatsii professionalnogo pravosoznaniia [External forms of manifestation of deformation of professional legal consciousness]. *Obshchestvo: politika, ekonomika, pravo, Society: politics, economics, law*, 5, 86-90. doi: <https://doi.org/10.24158/pep.2018.5.17> [in Russian].
- Kudermyna, E.I. (2012). Osobennosti sotsialno-tipichnogo profilia budushchego sotrudnika OVD [Peculiarities of the social and typical profile of the future employee of the internal affairs department]. *Sovremennye issledovaniia sotsialnykh problem, Contemporary Research on Social Problems*, 11(19). Retrieved from <https://www.sisp.nkras.ru> [in Russian].
- Kudermyna, O.I. (2012). Sotsialni ta psykhologichni determinanty profesiinoi sotsializatsii suchasnoho pravookhorontsia [Social and psychological determinants of professional socialization of the modern law enforcement officer]. *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 6, 22-25 [in Ukrainian].
- Kudermyna, O.I., & Lisun, S.L. (2015). Psykhologichni osoblyvosti normativnoi rehulatsii povedinky pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Psychological peculiarities of normative regulation of the behavior of employees of the National Police of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu, Bulletin of the National Aviation University*, 7. doi: <https://doi.org/10.18372/2411-264x.7.10231> [in Ukrainian].
- Kulikov, E.A., & Bedenkov, V.V. (2016). Negativnaia iuridicheskaiia otvetstvennost i obydennoe pravosoznanie: grani soprikosnoveniia [Negative legal responsibility and common legal awareness: the lines of contact]. *Pravo i politika, Law and politics*, 11, 1414-1422. doi: <https://doi.org/10.7256/1811-9018.2016.11.20910> [in Russian].
- Osipova, N.B., & Iarushkin, N.N. (2016). Teoreticheskie i metodicheskie aspekty issledovaniia pravovogo soznaniia v psikhologii [Theoretical and methodological aspects of the study of legal consciousness in psychology]. *Vestnik Samarskoy gumanitarnoy akademii, Bulletin of the Samara Humanitarian Academy. Psychology series*, 1(19), 32-44 [in Russian].
- Polishchuk, P.V. (2014). Osoblyvosti vzaiemovplyvu pravosvidomosti ta profesiinoi pravosvidomosti ta profesiinoi diialnosti pratsivnykiv orhaniv vnutrishnikh sprav [Features of mutual influence of justice and professional justice and professional activity of employees of law-enforcement bodies]. *Filosofski ta metodologichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1, 101-110. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2014_1_12 [in Ukrainian].
- Posokhova, Ya.S. (2016). Empyrychne doslidzhennia pravosvidomosti maibutnikh pratsivnykiv politsii [An empirical study of the conscientiousness of future police officers]. *Pravo i bezpeka, Law and security*, 2(61), 135-140 [in Ukrainian].
- Yurchenko-Shekhovtsova, T.I. (2017). Pravosvidomist osobystosti: teoretychnyi analiz [Personality Consciousness: A Theoretical Analysis]. *Psychological journal*, 8(4), 134-144. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2017.4.8> [in Ukrainian].
- Yurchenko-Shekhovtsova, T.I. (2019). Doslidzhennia osobystisnykh osoblyvostei politseiskyykh [Investigation of personal characteristics of police officers]. *Visegrad journal on human rights*, 1(2), 149-155 [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Борисова С. Е. Правовая социализация личности как феномен правовой психологии. *Психология и право*. 2016. № 6 (4). С. 5–15. doi: <http://dx.doi.org/10.17759/psylaw.2016060402>.
- Ермаков П. Н., Лунин С. Л., Пономарев В. П. Психологические особенности правосознания у лиц разной этно конфессиональной принадлежности: результаты эмпирического исследования. *Известия Южного федерального университета*. 2015. № 6. С. 27–33. doi: <https://doi.org/10.18522/1995-1140-2015-6-27-33>.
- Евстафеева Е. А., Красник В. С. Личностные предпосылки формирования правосознания субъекта. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2014. № 19 (348). Вып. 39. С. 16–23. (Серия «Право»).
- Фролов А. Н. Право и правосознание: диалектика взаимовлияния. *Юридические исследования*. 2017. № 5. С. 124–132. doi: [10.25136/2409-7136.2017.5.22954](https://doi.org/10.25136/2409-7136.2017.5.22954).
- Голощапова К. В. Формирование правового сознания средствами психологического тренинга : вып. квалификац. работа. Екатеринбург. 2018. 127 с. URL: http://elar.ufu.ru/bitstream/10995/57983/1/m_th_k.v.goloshchapova_2018.pdf.
- Гулевич О. А., Голынич Е. О. Правосознание и правовая социализация. Аналитический обзор : учеб. пособие. М. : Междунар. о-во им. Л. С. Выготского, 2003. 270 с.
- Гуляхин В. Н. Правовое воспитание человека как процесс формирования ценностно-смыслового компонента правосознания. *Юридические исследования*. 2014. № 8. С. 60–79. doi: [10.7256/2305-9699.2014.8.12808](https://doi.org/10.7256/2305-9699.2014.8.12808).
- Гуляхин В. Н. Архетипы правосознания в системе правовой культуры личности. *Юридические исследования*. 2014. № 1. С. 54–74. doi: <https://doi.org/10.7256/2305-9699.2014.1.10486>.
- Гуренко Д. В., Федоренко С. П., Тюрина М. Н. Особенности формирования структуры профессионального правосознания: философско-правовой анализ. *Философия права*. 2016. № 2 (75). С. 48–52.
- Гусарова М. А. Роль правосознания в правовой системе общества (на примере интегративного подхода). *Теория и практика общественного развития*. 2018. № 15 (9). С. 27–30. doi: <https://doi.org/10.24158/tipor.2018.9.4>.
- Ясюкова Л. А. Правосознание: диагностика и закономерности развития. *Прикладная психология*. 2000. № 4. С. 1–13.
- Калягин Ю. С., Авдеев Е. С., Шестакова Д. И. Социально-психологические факторы формирования некоторых элементов правосознания у студенческой молодежи. *Психология и право*. 2014. № 3. doi: <http://dx.doi.org/10.17759/psylaw>.
- Худойкина Т. В. Внешние формы проявления деформации профессионального правосознания. *Общество: политика, экономика, право*. 2018. № 5. С. 86–90. doi: <https://doi.org/10.24158/pep.2018.5.17>.

- Кудермина Е. И. Особенности социально-типичного профиля будущего сотрудника ОВД. *Современные исследования социальных проблем*. 2012. № 11 (19). URL: <https://www.sisp.nkras.ru>.
- Кудерміна О. І. Соціальні та психологічні детермінанти професійної соціалізації сучасного правоохоронця. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 6. С. 22–25. (Серія «Педагогіка. Психологія. Соціальна робота»).
- Кудерміна О. І., Лісун С. Л. Психологічні особливості нормативної регуляції поведінки працівників Національної поліції України. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2015. № 7. (Серія «Педагогіка, Психологія»). doi: <https://doi.org/10.18372/2411-264x.7.10231>.
- Куликов Е. А., Беденков В. В. Негативная юридическая ответственность и обыденное правосознание: грани соприкосновения. *Право и политика*. 2016. № 11. С. 1414–1422. doi: <https://doi.org/10.7256/1811-9018.2016.11.20910>.
- Осипова Н. Б., Ярушкин Н. Н. Теоретические и методические аспекты исследования правового сознания в психологии. *Вестник Самарской гуманитарной академии*. 2016. № 1 (19). С. 32–44. (Серия «Психология»).
- Поліщук П. В. Особливості взаємовпливу правосвідомості та професійної правосвідомості та професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 101–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2014_1_12.
- Посохова Я. С. Емпіричне дослідження правосвідомості майбутніх працівників поліції. *Право і безпека*. 2016. № 2 (61). С. 135–140.
- Юрченко-Шеховцова Т. І. Правосвідомість особистості: теоретичний аналіз. *Psychological journal*. 2017. № 8 (4). С. 134–144. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2017.4.8.11>.
- Юрченко-Шеховцова Т. І. Дослідження особистісних особливостей поліцейських. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 1 (2). С. 149–155.

Стаття надійшла до редколегії 21.08.2019

Yurchenko-Shekhovtsova T. – Research Fellow of the Scientific Laboratory on the Problems of Psychological Support and Psychophysiological Studies of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6541-3410>

Research of the Interconnection of the Characteristic Features of Policemen with their Law Awareness Development

The purpose. On the basis of an empirical study, determine the levels of development of legal awareness of police officers, which are divided into groups according to the length of service. Also, our task is to identify and analyze the interconnection of development of legal awareness with characteristic features of policemen. **Methodology.** The structural-logical method, empirical psychological research methods (testing), and comparative analysis are used. The empirical base of the study ($n = 184$) was made by the police of the National Police of Ukraine, who took advanced training courses at the Institute of Postgraduate Education of the National Academy of Internal Affairs. They were divided into 3 groups depending on the length of their service in law enforcement agencies. The first group included police officers whose length of service is not more than three years, the second – policemen who served from three to ten years, and the third group – from 10 years and more. **Scientific novelty** consists in identifying the peculiarities of the development of police legal awareness, depending on their length of service; determining the characteristics of the relationship between the characterological characteristics of the police and the level of development of their legal awareness. **Conclusions.** Based on the results of the study, the revealed statistical differences between the quantitative indicators of the levels of development of legal awareness between the selected groups are analyzed. The features of intercorrelation connections data of legal awareness development with characteristic features of policemen are described. For policemen of the first group direct intercorrelation connection with the factor of diplomacy/straightforwardness N ($r = 0,807$; $p \leq 0,000$). Feedback on the conformism factor/independence $Q2$ ($r = -0,256$; $p \leq 0,05$). For policemen of the second group, an increase of level of awareness is inversely related to the practicality factors/ M ($r = -0,288$; $p \leq 0,25$) and ego-tension/relaxation Q ($r = -0,235$; $p \leq 0,25$). For policemen of the third group, a direct inter-correlation connection with sensitivity factor/stiffness I ($r = 0,259$; $p \leq 0,25$). Inverse intercorrelation connection with suspicion/gullibility factors L ($r = -0,273$; $p \leq 0,25$) and anxiety/calmness factors – O ($r = -0,203$; $p \leq 0,25$).

Keywords: policeman; length of service; characteristic features; legal awareness; intercorrelation connection.